

Historische Kring Maarssen

BRINKHOF

AANNEMINGSBEDRIJF

MACHINEKADE 6, MAARSSSEN

TELEFOON

61456

voor:
HUIZEN, FLATS, BUNGALOWS
en BOERDERIJEN

**de
vecht
streek**

voor:
ALLE SOORTEN VERZEKERINGEN

UW MAKELAAR ★

UW ASSURANTIE ADVISEUR ★

Sinds 1935 in Maarssen, Raadhuisstraat 21-a, tel.: 03465-64644
Sinds 1976 in Maarssenbroek, Duivenkamp 739, tel.: 03465-67791

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingsregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en omstreken onder nummer V. 476918.

Bestuur: Drs D. Dekker, voorzitter, J.H. Sagel, secretaris, Schokkingstraat 17, 3601 XK Maarssen, tel.: 03465-61457, N. van Tricht, penningmeester, giro: 2907376, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, Mevr. S.W. Talen-Stooker, A. de Zwart, Mevr. J.G. Zwijns-Brink.

Redactie: J.N. Servaas, D. Dekker, W. Smits en A. de Zwart. Redactie-administratie: J.F. Besier, Kemperstraat 2, 3601 WK Maarssen.

9e Jaargang no. 4, februari 1983

Het orgaan verschijnt 4 x per jaar.

CONVOCATIE

Bij deze nodigt het bestuur van de Historische Kring Maarssen U uit op donderdagavond 24 februari '83 de jaarlijkse algemene ledenvergadering bij te wonen in de grote zaal van de 'Open Hof' aan de Kerkweg te Maarssen.
Aanvang 20.00 uur precies.

AGENDA

1. Opening
2. Notulen vergadering 9 februari 1982
3. Ingekomen stukken en mededelingen
4. Jaarverslag secretaris
5. Financiële verslag 1982 en begroting 1983
6. Verslag kascommissie
7. Vaststelling contributie 1983
8. Verkiezing lid kascommissie
9. Bestuursverkiezing.
Volgens rooster treden af Mevrouw J.G. Zwijns-Brink en de Heer D. Dekker. Hoewel beiden reeds van de oprichting (11-09-72) in het bestuur zitten, stellen zij zich wederom herkiesbaar. Het bestuur, erg gelukkig met deze grote continuïteit, stelt dan ook met genoegen voor zowel Mevrouw Zwijns als de Heer Dekker opnieuw te verkiezen.
Namen van tegencandidaten kunnen uiteraard tot de aanvang der vergadering bij het bestuur ingediend worden.
10. Rondvraag en sluiting.
Alle benodigde stukken liggen een half uur voor het begin der vergadering reeds ter inzage!

Pauze

Na de pauze (ca. 21.00 uur) zal ons bestuurslid Mevrouw A. Hogenhout-Hofman een lezing met dia's verzorgen. Het onderwerp van deze lezing is haar verzameling kleipijpknoppen.

J.H. Sagel, secretaris

KRINGNIEUWS

1. Jaarvergadering

Deze wordt gehouden op 24 februari '83 in de grote zaal van de 'Open Hof'. Zie voor verdere gegevens bijgaande convocatie.

2. Lezing

De eerstvolgende bijeenkomst zal gehouden worden op donderdag 21 april 's avonds acht uur in de 'Open Hof'.

3. Cursus paleografie

Bij voldoende belangstelling (ca. 12 deelnemers) zal de Kring in september '83 voor de derde maal een cursus paleografie organiseren. De cursus omvat 16 lessen, die eenmaal per veertien dagen worden gegeven door Mevrouw A. Hogenhout-Hofman. De bedoeling van deze cursus is dat men in één winter oude handschriften zoals brieven, acten, doopboeken e.d. leert lezen en ontcijferen. Zie als voorbeeld, bladzij 70 en 71 van de vorige jaargang. Gewoonlijk zijn de kosten verbonden aan het volgen van deze cursus gering, maar aangezien de plaats waar de cursus dit keer gegeven zal worden nog niet bekend is, kunnen we de kosten eerst later bekend maken.

Voor verdere inlichtingen en aanmelden als deelnemer kan men terecht bij de cursusleidster Mevrouw A. Hogenhout, Nieuweweg 5, 3612 AR Tienhoven, telefoon: 03469-1374.

4. Opbergbanden

Banden, waarin op eenvoudige wijze vier jaargangen van het Periodiek opgeborgen kunnen worden, zijn à f 10,00 (ex. porto voor buiten de gemeente Maarssen) verkrijgbaar bij het secretariaat, Schokkingstraat 17, 3601 XK Maarssen, telefoon: 03465-61457.

J.H. Sagel

MAARSSSEN 1672 - DE DANS ONTSPRONGEN

1672 - De Staten Generaal radeloos, het volk radeloos en de Republiek reddeloos. Zo leek het toen vier omliggende staten, Munster, Keulen, Frankrijk en Engeland gezamenlijk een poging deden om de calvinistische Republiek te overrompelen. Een poging die lang was uitgesteld door het politieke handelen van Johan de Witt en die uiteindelijk zou mislukken door toedoen van mensen als admiraal De Ruyter en de prins van Oranje, Willem III, die in februari 1672 werd uitgeroepen tot opperbevelhebber van het Staatse leger.

Niet al deze gebeurtenissen maken dit jaar tot een zwarte bladzijde in de geschiedenis van ons land, maar bovenal het zoeken naar zondebokken voor deze oorlog, hetgeen tot gevolg had dat de gebroeders De Witt in augustus op beestachtige wijze werden vermoord. Vooral deze gebeurtenis laat de politiek en de bevolking van hun slechtste kant zien.

Doel van dit onderzoekje is om na te gaan, hoe Maarssen en Maarsseveen zich door deze tijd hebben geworsteld.

HOLLANDSE WATERLINIE

De vloot, de trots van De Witt en De Ruyter heeft zich kranig geweerd; het landleger was

echter nauwelijks opgewassen tegen de van verschillende kanten oprukkende aanvallers. Al gauw zijn de Staatse troepen teruggesla-

gen naar Holland en werd Utrecht bezet. 23 Juni 1672 gaf men de sleutels der stad aan de markies De Rochefort en 17 maanden later, 23 november 1673, kon men verlicht ademen nadat de Franse gouverneur, Stouppa, de sleutels weer had overgedragen.

Een groot gedeelte van de provincie Utrecht is gedurende deze tijd bezet gebied geweest en kon dan volgens de regelen der oorlog geplunderd worden. Nu kon dat plunderen voorkomen worden door middel van een afkoopsoom. Dit 'brandschatten' was tot diep in de 19de eeuw een 'normaal' verschijnsel en werd toen pas bij internationale overeenkomst verboden, hoewel het in de 20ste eeuw een bijna overbodige overeenkomst is geworden, gezien het veranderde karakter van de oorlogen.

Waren de oorlogen in de 16de en 17de eeuw nog voornamelijk instrumenteel d.w.z. beperkt in hun omvang en doel, de moderne oorlog is 'totaal' geworden en nauwelijks meer te stoppen of naar een bepaald politiek

doel te leiden. Niet alleen legers staan tegenover elkaar, maar hele volkeren.

Deze korte verdieping wat betreft het karakter van de 16de en 17de eeuwse oorlogen dient om te voorkomen dat men handelingen van personen in die tijd teveel beoordeelt met moderne maatstaven. Het op goede voet proberen te blijven met de Fransen was in die tijd niet 'fout'.

Terug naar het onderwerp. Zoals bekend liepen de Fransen vast bij de Hollandse Waterlinie die liep vanaf de Waal over Schoonhoven, Oudewater, Woerden, Abcoude naar Muiden. Een groot gebied tussen deze plaatsen werd geïnundeerd en vooral bij de plaatsen net voor de linie werd door de legers erg hard tegen elkaar gevochten. Dit was nog geen bezet gebied en dus nog niet geschikt om te brandschatten. Hier zien we ook enorme plunderingen, moordpartijen en brandstichtingen van burgerhuizen.

UTRECHT ALS GARNIZOENSPLAATS

Utrecht werd de basis van waaruit zowel het brandschatten, als de voortdurende schermutselingen aan de waterlinie georganiseerd werden. Wat betreft deze stad en de ellende die daar heerste, konden we een aantal mensen citeren die een dagboek tijdens de Franse bezetting hebben geschreven. Het voornaamste is dat van mr. E. Booth en heet *'Dagelijksche aantekeningen'*.¹

De dissertatie van Jessurun² verschaft ons erg veel informatie omtrent het bestuur van de stad en het platteland van Utrecht gedurende deze bezetting. Ook hier merken we het spanningsveld op dat bestaat tussen front- en te brandschatten gebied.

Belangrijk voor Maarssen zijn een aantal namen. 7 Juli wordt de hertog van Luxemburg bevelhebber van het leger te Utrecht; gouverneur van de stad wordt kolonel Stouppa, waarvan Jessurun zegt: *'Over zijn persoon hebben de Utrechtenaren niets dan lof gehad.'*³ Het brandschatten gebeurde onder zijn leiding en dus was zijn rol een geheel andere dan die van Luxembourg die *'frontdienst'* had. Intendant⁴ van Justitie, politie en financiën werd Robert en de ontvanger van de schattingen en contributiën in Utrecht werd commissaris Dumonceau. Hoe hoog die schattingen beliepen, is niet zo goed te achterhalen. Er wordt wel een bedrag genoemd van 1.668.000 gulden, maar daar zit erg veel geld bij dat niet direct uit een schatting komt.

MAARSSSEN/MAARSSEVEEN

Maarssen lag niet aan de waterlinie en had dientengevolge nauwelijks te lijden onder oorlogshandelingen. Wel waren al eerder mensen, die het maar even konden betalen, uitgeweken naar Holland, achter de waterlinie, en namen zoveel mogelijk van hun goederen mee, zodat hier alleen vaste goederen achterbleven, die ze onder het beheer van anderen stelden. Dit bemoeilijkte voor de Fransen het brandschatten, vandaar dat de Fransen een rigoureuze maatregel moesten nemen: allen die hun goederen in de provincie hadden, moesten binnen acht weken in de stad verschijnen *'om hun contributie op te brengen, hun opgeleijt, op poene van te werden gerooft, verbrandt'*.⁵ De burgers moesten dus zelf het initiatief nemen tot betaling. Dat hield in dat de waarnemers der gevluchte Hollanders contact moesten onderhouden met hun in

Amsterdam of elders verblijvende heren. Het gevolg was dat er pasjes werden gegeven aan personen die over de Vecht een soort brieven- en boodschappendienst op Amsterdam gingen onderhouden. Dankzij deze brievendienst zijn er een aantal brieven bewaard gebleven die de toestand in (vooral) Maarsseveen erg goed beschrijven.

Zaakwaarnemer in Utrecht voor Joan Huydecoper, die zich afwisselend in Amsterdam, Den Haag en Middelburg bevond, was (neef) Jacobus Servaes, die kind aan huis was bij gouverneur Stouppa om te onderhandelen over de brandschatting.

In september 1672 schreef Servaes dat de goederen van Huydecoper in Maarsseveen 1200 rijksdaalders op moeten brengen in de contributie en dat hij geprobeerd had om dat in termijnen van 200 gulden per maand of per drie maanden te betalen, maar men had hem uitgelachen en hij was *'daer so in bekommert, dat ick (hij) in twee nachte niet hebbe konnen slapen.'*⁷ Zowel Stouppa als Luxembourg verschuilen zich achter het bevel van Lodewijk XIV en diens minister Louvois, getuige het volgende citaat uit de P.S. van dezelfde brief, waarin Servaes vertelt dat hij weer bij Stouppa werd geroepen: *'in het gaen rencontreerde ick den heere Hartoch van Luxembourg, die mij roepende bij de hande nam, en seijde dat hij . . . aan den Intendant hadde moeten toestaen, het branden van U.E. huys, daer op de andere zouden volgen, dat het den intendant wergens ordre van de Koning en gekomen missive van Louvoij versocht, 't welk hij niet konde refuseren, dat hetgeen ick presenteerde (de afbetaling van 200 gld. per maand) sijnde van so weynich importantie meer verbittering als faveur causeerde.'*

Huydecoper is bereid te betalen en doet dat ook vóór de termijn afloopt, maar begrijpt niet waarom hij alleen lastig gevallen wordt en overmatig bedreigd. Hij schrijft: *'Het is te verwonderen dat nimannt in Maerssen wordt bemoeijdt, is dan haer intentie om mijn voor alle mijne ingesetenenen te doen betalen.'*⁸

J. Servaes weet al snel te achterhalen waarom de Fransen zo fel op Huydecoper zijn: *'de oorsaek die den Intendant heeft bewogen, om so stijf op gemelte contributie te staen, is geweest, dat hem aen was gedient, U.ed. te wesen een lit van de regeringe van Hollandt, 't welk ick in 't eerst daer voor vresende, wel stijf hadde gelochent; Que le Roy estant justement irrité contre ceux du gouvernement*

de la Hollande, den Intendant volg(ens) order van zijn majesteijt onderscheijt maakt tusschen die van de regering en die welk maer koopluij sijnde . . .⁹

Na betaling der contributie werd er op de poorten der huizen een brief van 'scurité' geplakt als teken van betaling en als waar-schuwing aan de eigen troepen om daar weg te blijven en als extra veiligheid kreeg men een 'sauvegarde', een bewaker die moest zorgen dat de Franse troepen zich netjes gedroegen. Het was belangrijk dat je zo'n sauvegarde te vriend hield en we zien dan ook dat Huydecoper hem geregeld tabak toestuurde. Stouppa c.s. hield men ook graag te vriend, want er wordt veel moeite gedaan om vanuit Amsterdam chocolade en thee hier naar toe te verzenden. Toch vertrouwt men de Fransen niet, want het lood van Silverstein en Goudenstein wordt (netjes genummerd) gedemon-teerd en verstoppt. Dit wantrouwen is terecht, want Franse troepen 'plunderen' dit gebied wel, maar nemen dan meestal hout mee (brandhout, luiken enz.).

Als de dood is men hier voor inkwartiering van het ruwe soldatenvolk, maar ook dat wordt voorkomen. Bijna aandoenlijk is de brief die Huydecoper aan zijn schout schrijft en waarin hij zegt: *'Ick heb den Capellaen van d(e) Gouverneur Stouppa vers(ocht) U.E. te brengen bij monsr. Le Conte de Seauls, commanderende tot Breuckelen, als wanneer U.E. hem mijne vruchte kan aenpresenteren en hem bedancken voor dat hij belooft mijne huysen van inquantiringe te bevr(tijden).'*¹⁰

Het is net of er niet zoveel gebeurt hier. Men probeert het normale leven weer een beetje op gang te brengen door een paspoort te regelen voor de knecht zodat hij op en neer kon varen tussen Maarsseveen en Amsterdam met een schuitje fruit (perziken en abrikozen). Men vindt zich vreselijk op als er wat bomen worden gekapt tijdens de wintermaanden, maar verder komen, wat betreft Maarsseveen, nauwelijks berichten over plunderingen naar voren.

Er schijnt een ontstellend tekort aan brandhout en turf te zijn want 1 maart wordt vermeld *'dat se (de Fransen) de plantagien van het huys te Suyle al hadden omgekapt en soo ick hoor, soo sijn op 2 mijlen in het ronde geen bomen omtrent Uytrecht te vinden.'*¹¹

HELEMAAL GEEN Vernielingen DAN?

Jawel, we weten immers dat het huis te

Maarssen is verbrand. Booth vermeldt in zijn dagboek plundertochten via Maarsseveen, Breukelenveen naar het Gooiland (17 oktober 1672). 6 November schrijft hij dat er *'omtrent 150 man, alle met snaphanen (vuurstengeweer), uijtgegaen (zijn) naer Maerschen, om de huysen aldaer toekomende aen Amsterdammers te verbranden of terneder te halen'* en 12 december trekken er zelfs *'1200 snaphanen en musquettiers, de meeste part Engelsche ende Iren, d'andere Schotsche, Italianen, Franschen ende Switsers, sijnde alle gecommandeert volk uijt de guarnisoenen van Nimwegen, Zutphen, Arnhem en Doesburgh. Sij gaven voor, door het faveur van het ijs een ravage in Holland te willen doen ende brand stichten daer sij kunnen bijkomen ende namen haren weg op Oude-water. Sij hebben het huys te Maerschen in brand gestoken gelijk ook het dorp van Vreeland.'* Een vreemde omweg.

Aannemelijker is de uitleg in het Journaal. Deze vermeldt dat het heel hard begon te regenen en dat ze niet verder dan Maarssen konden komen, waar ze bleven.

Aannemelijk is dan dat de soldaten hun woede en frustratie hebben gekoeld op het huis te Maarssen en dit geplunderd hebben. Ja, die huizen van die Amsterdammers, waar stonden die dan? Huydecoper zelf had betaald en moest dus veilig zijn met zijn bezit, hoewel het Wapen van Maarsseveen (zijn gerechtsgebouw) ook het nodige te verduren kreeg. Hier werd ook erg veel hout vanaf gestolen, maar de luiken wist de sauvegarde, die hier logeerde, via zijn optreden weer terug te krijgen.

Uit twee brieven van Huydecoper en een aantal koopaktes¹² weten we in de meeste gevallen welke huizen zijn verbrand. Dat waren Blijenberg, Vegthoven (van Jannetje Diriks), Daelwijck (van Lavoij), Sluijswijck (van Huydecopers neef Schaep), Sluijsort (van Van der Burg), Koningxvelt (van juffr. Konings), Blijendaal en het huis van Saveers en juffr. Sonck die niet te plaatsen zijn. Deze huizen moeten vrij klein geweest zijn, want Huydecoper vermeldt er bij dat ze *'van seer kleine waerde'* zijn. Eveneens is de steenoven van Rotgans (Cromwijck = de FAM) volledig afgebrand. Wat betreft de rest van het Vechtgebied is de toestand bedroevend. Huydecoper schrijft: *'Alle de hofsteden tuschen (Nieuwer-sluis) en Breuckelen gelegen sijn gerasceerd (met de grond gelijk gemaakt), soo dat men van sommige*

hare oude assiette (plaats) nauclicks kan uijtvinde. Het huys te Gunterstein en Nieuwenrode sijn verbrandt welckers naare ruïne sig door de geraseerde campagne verre vertoont . . .

Het wegtrekken van de Fransen betekent niet dat men nu gevrijwaard zal worden van plunderingen, want nu doemt het gevaar op van plunderende Staatse troepen, maar al in juni 1673 krijgt Huydecoper een sauvegarde voor zijn bezittingen van prins Willem III¹³ en er wordt bovendien een status quo bewerkt in dit gebied. 10 Oktober schrijft hij nog: *'Wij sijn in Maersen en Maerseveen (voor Godts genade) overal geproteg(eerd) en volgens stricte ordre van sijn Hoog(hei)t soo en sal men uijt de N. Sluijs en onderhevige posten geen excursien mogen doen mits dat de Fransen van gelijcke doen.'*¹⁴

Afgaande op het gebruikte bronnemateriaal zou men kunnen concluderen, dat Maarssen en Maarsseveen wonderbaarlijk gespaard zijn, hetgeen uit te leggen is volgens de oorlogsgewoontes uit die tijd, d.w.z. men brand-schatte het veroverde gebied en vernietigde zoveel mogelijk aan het front. Om Utrecht is niet gevogchten, net zomin als dat in de buurt van Maarssen gebeurd is. Bij betaling van de contributie gebeurde er dus verder niets. Stouppa straffe dan ook met harde hand als een Franse soldaat vernielingen aanrichtte of mensen lastig viel. Stroomafwaarts van de Vecht ging men richting front en dat verklaart ook de vernielingen in Breukelen, Nieuwersluis en Abcoude.

Ik heb bewust gesproken over *'het gebruikte bronnemateriaal'* aangezien Huydecoper nauwelijks over Maarssen spreekt en zelfs de ver-

nieling van het huis te Maarssen niet vermeldt. Noch spreekt hij over de rol die pastoor Bijleveld gespeeld moet hebben in het behoud van het dorp. Helaas zal het archief van de R.K. Kerk, dat in september 1982 overgedragen is aan het Rijks Archief te Utrecht, pas in 1985 geïnventariseerd zijn en dan pas zal het mogelijk zijn het hier boven geschetste beeld te herzien of bij te stellen.

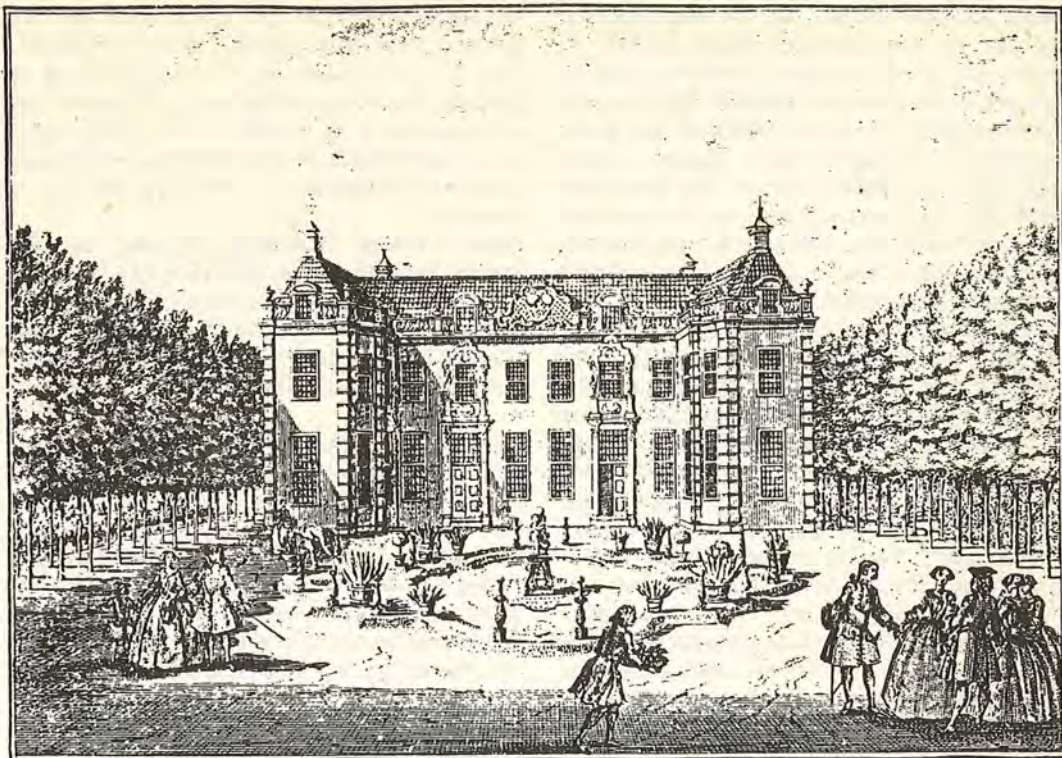
Wallie Smits

Noten:

1. Voorts nog: Kort Verhaal van de Nare en zeer beklagelijke toestand der Provincie en Stad Utrecht. . . , Utrecht 1737. G.A. Utrecht, bib. inv. nr. 682 en Journal of Dagelijksch Verhael van de handel der Franschen in de steden van Utrecht en Woerden, 1674 bij het citeren uit deze bronnen vermeld ik Booth, Kort Verhael of Journal.
2. Jessurun-Ten Dam Ham, S.C.J. - Utrecht in 1672 en 1673, Utrecht 1934.
3. Jessurun p. 61.
4. Een nieuwe ambtelijke rang door Lod. XIV ingevoerd om niet teveel invloed aan de adel te hoeven geven. Een ambtenaar kan men naar believen ontslaan.
5. Jessurun p. 161/2.
6. Jessurun p. 64.
7. Archief Huydecoper inv. nr. 385 brief van 20 sept. 1672.
8. Huyd. inv. nr. 375 brief van 17 oktober 1672.
9. Huyd. inv. nr. 385 brief van 29 oktober 1672.
10. Huyd. inv. nr. 375 brief van 27 juni 1673.
11. Idem, 1 maart 1673.
12. Huyd. inv. nr. 375 brief van 27 december 1673 en 11 april 1674. Huydecoper inv. nr. 1941 copieën van verschillende koopaktes.
13. Huyd. inv. nr. 1941.
14. Idem, 375.

Maarssen in de tweede helft van de achttiende eeuw, o.a. volgens de protocollen van notaris Jacobus van Someren II

De familie Pereira behoorde, voor haar gedwongen vertrek in 1496 uit Portugal, tot de hoogste adel. Leden van deze familie vestigden zich in de 17de eeuw in Den Haag, Amersfoort en Maarssen. Uit notariële akten blijkt dat de Maarssense tak een groot aandeel had in de overzeese handel en o.a. plantages bezat in Suriname. Bekend is ook dat een van de Pereira's het winstgevendende beroep uitoefende van legerproviditeur en vriendschaps-nauwe banden had met koning-stadhouder Willem III. In 1772 bezoekt stadhouder Willem V de in 1845 gesloopte buitenplaats Luxenburg aan de Zandweg, waar David Pereira junior met zijn gezin woonde.

*Gezicht van het Huys van
Voren.*

*Vue de la Maison par
devant.*

Huis Ter Meer

Eveneens in Maarssen op de Herengracht in huize Vegtleven, dat in de vorige eeuw werd gesloopt en gelegen was voorbij het huis De Boomgaard (Herengracht 22), woonde David Hisquia Pereira.

Op 8 februari 1763 's avonds om 6 uur begeeft notaris Jacobus van Someren zich naar Vegtleven om op verzoek van David en zijn zusters Hana en Sara twee akten op te maken. In de nacht tussen 6 en 7 februari was hun broer Abraham in de Vecht geraakt en verdronken. Volgens de eerste akte laten zij alle eigendommen, die van hun overleden broer in huis aanwezig zijn, verzegelen, zijnde: in de bovenkamer: een latafel, een sluitmandje en een koffer met rood leer bekleed en in de benedenvoorkamer: een groot bureau en kledingstukken, die in kisten worden geborgen w.o. een paruyk (pruik) en een Paruyke doos met twee paruyken.

In de tweede akte staat dat David en zijn zusters *wel genegen waren, ingevolge hunne suster-*

lijke en broederlijke pligt, zijne afgestorven lichaam ter aarde te doen bestellen, doch dat zij lieden voor- eerst geen voornemen hadden omme zich daarmede als erfgenamen te verklaren . . .

En als bij herhaling: . . . *'dat zij de begrafenis alleen willen doen uit de nauwe betrekking welke zijlieden op hunnen overleden broeder hebben, zonder in missie van hunne heerediteyt'* (als erfgenamen). Deze nadrukkelijke verklaringen, gevolgd door de opmerking, dat men het aanvaarden van de nalatenschap nog in beraad wil houden, zijn we in vele akten tegen gekomen. Wij vermoeden dat men hiermee wilde aangeven, dat het de godsdienstige, morele plicht is je overleden familieleden te begraven, of men nu erfgenaam is of niet.

EEN SCHELDPARTIJ BIJ DE MAARSSSENSE BRUG, WAARVAN AKTE
In 1763, maandag 4 juli, lopen 's avonds om acht uur drie heren over de Vechtbrug. Kennelijk geven zij de indruk reizigers te zijn die voor de nacht onderdak zoeken. Juist over de

brug, aan het begin van de Herengracht, worden ze aangesproken door Rachel, de vrouw van Joseph Levie met de vraag, waar zij van plan waren te gaan logeren. Eén van hen antwoordt, dat hen het koffiehuis van Josua de Keyzer was aanbevolen, waarop Rachel zegt: *'Wat zult gijlieden in dat huis doen, daar wordt hoerhuis gehouden.'* Juist op dat moment komt de vrouw van Josua de Keyzer voorbij, die dan nog eens in niet mis te verstane termen krijgt te horen, dat zij een minder eerszaam beroep uitoefent. Josua de Keyzer laat, als hij van de beschuldiging hoort, door Jacobus van Someren een akte opmaken, waarvoor hij de zestigjarige gerechtsbode van Maarsseveen, Engelbert van Gelster, als getuige laat optreden. Deze bevestigt de lezing van Josua's vrouw, maar een tweede getuige, de negenentwintigjarige Nicolaas van Zuylen verklaart wel dat hij gehoord heeft dat de vrouw van Josua met scheldwoorden verweten werd, dat zij een vrouw van lichte zeden was (N.B. Nicolaas gebruikte andere woorden), maar dat hij niet met zekerheid kon verklaren wie de scheldwoorden had gezegd. Nicolaas van Zuylen die Maarschalkdienaar was (=hoefsmidknecht) ontkracht daarmee de aantijging tegen Rachel Levie.

AANVARING OP DE VECHT

Op 11 juni 1772 heeft Gijsbert Hollaar, oud 30 jaar, 's morgens bij de steenfabriek de IJsvogel, gelegen aan de Zuilense kant van Vechtenstein, zijn praamschuit vol met zand geladen. In opdracht van zijn baas, Cornelis van den Bogaart, zal hij dit zand naar Breukelen vervoeren. Om één uur, 's middags, heeft hij lopende op het Zandpad zijn praam reeds voorbij het hek van Doornburgh geduwd. Op dat moment nadert, komende uit Amsterdam een groot Keuls schip. Gijsbert Hollaar duwt zijn praam voort, denkende er is voldoende ruimte tussen de Keulenaar en de oever aan het Zandpad. Maar met grotere snelheid, eveneens komende van Amsterdam, nadert ook de Utrechtse veerschuit, die 's morgens uit de hoofdstad is vertrokken. Als dan de schipper van de Keulenaar begrijpt, dat de Utrechtse veerschuit hem wil passeren, begint hij te roepen (aldus het protocol van notaris van Someren): *'Houw op, houw op.'*

Deze waarschuwing gericht aan de jager van de Utrechtse veerschuit wordt in de wind

geslagen. Deze zet zijn paard zelfs aan tot grotere snelheid. Gijsbert Hollaar, die inmiddels tot de aanlegsteiger van Elzenburg is geraakt, duwt zijn praam tegen de steiger om een aanvaring te voorkomen. Helaas, met grote vaart stoot de veerschuit op de praam met zand waardoor . . . *'deselve geheel en al is gesonken.'*

Aldus Willem Hoveling (45 jaar) en zijn vrouw Hendrikje van der Vliet (34 jaar) die vanaf het erf achter hun huis, gelegen aan de straatweg tegenover Elzenburg, getuige waren van het verkeersvandalisme van de schipper en jager van de Utrechtse morgenschuit.

PLEZIERJACHT TE KOOP

Filosofierend over het mijn en dijn, zal de Maarsseense ingezetene van de achttiende eeuw, zich wel eens afgevraagd hebben, hoe het toch mogelijk was, dat de bewoners/eigenaren van de voorname buitenplaatsen zo'n grote staat konden voeren. Als je je verdiept in de geschiedenis van Maarsse, duikt die vraag telkenmale op. Zo te hooi en te gras stuit je op schaarse gegevens, die enige duidelijkheid verschaffen.

Zo leende de eigenaar van Huis ter Meer geld onder hypotheccair verband aan plantagehouders in Suriname.

We vonden dit gegeven in het protocollenboek van notaris Van Someren, want in 1760 geeft de weduwe van wijlen jonkheer Diderik van Lochorst, eigenaar van Huis ter Meer volgens een notariële akte opdracht aan Joh. van Son, woonachtig in Suriname, om de hypotheekrechten over te dragen aan het fonds van negotiatie in Suriname met de bedoeling weer de beschikking te krijgen over de verstrekte gelden. Eerder, op 29 september 1759, machtigt zij de heer Samuel Ximenes om publiek of uit de hand aan de meest biedende te verkopen: *'haar plezierjacht met alle deszelfs toebehoren.'* Het is misschien te gewaagd te veronderstellen dat de douairière om financiële redenen genoodzaakt werd tot deze transacties, immers in hetzelfde jaar gaat ze wel in Utrecht wonen, maar ze blijft eigenaresse van Huis ter Meer.

KOLFBAAN IN DE SCHOONDERBUURT?

Waar Driehoekslaan en Kortelaan elkaar kruisen, stonden huisjes die op oude kaarten

Gezicht op een kolfbaan

aangegeven worden met de naam Schoonderbuurt, voorheen de aanduiding van een buitenplaats. Als we de akte goed gelezen hebben, stonden de huisjes tegenover de huidige bakkerij van J. Daamen in de Kortelaan.

De bedoelde akte is gedateerd 16 februari 1771 en beschrijft dat Nicolaas van Eeten een der huisjes, het derde van de hoek af gerekend, nieuw zal optimmeren en dan verhuren aan Pieter van Kempen voor zestig gulden per jaar.

De huurder is verplicht voor zijn rekening op het erf ter breedte van tachtig en ter lengte van twintig voeten te maken een kolfbaan en die vervolgens goed te onderhouden. Bovendien moet hij aan drie zijden een houten schutting maken en is verplicht die schutting dicht

te houden, ook als die door het kolven of door het volk in de kolfbaan mocht worden gebroken.

We hebben hiermee slechts de aanwezigheid van een kolfbaan gesignaleerd, want de gegevens roepen vele vragen op.

Wat was de betekenis van een kolfbaan in het Maarsseveense gebied, waar zo weinig mensen woonden in de achttiende eeuw?

Wie exploiteerde de kolfbaan? Hoe frequent werd de kolfbaan bezocht?

Hopelijk stuiten we in de toekomst op meer gegevens die antwoord geven op deze en andere vragen.

Dick Dekker

SCHERVEN SPAREN

Tijdens de tentoonstelling die de 10-jarige Historische Kring op zaterdag 30 oktober j.l. in Het Zand organiseerde, was ook de Archeologische Werkgroep aanwezig. Zij had in de vitrine een overzicht gemaakt van Middeleeuws aardewerk afkomstig uit Maarssenbroek en een model van de ijskelder uit Doornburgh met de daarin gevonden scherven tentoongesteld.

Wat mij opviel was dat er tamelijk veel belangstellenden de opmerking maakten: *'Wie spaart er nu scherven, rare hobby!'* Hoewel ik in gesprekken met een aantal bezoekers *'deze hobby'* heb kunnen rechtvaardigen, is dit - door de drukte - niet bij allen gelukt en wil ik langs deze weg *'onze hobby'* nader toelichten.

De Archeologische Werkgroep is geen club

van verzamelaars van scherven. Zij zoeken ze wel op, maar met een aantal doelen voor ogen, waarvan ik er een drietal wil noemen.

TEN EERSTE:

De bij een opgraving gevonden scherven vormen een hulpmiddel bij de datering van de bewoning van de vindplaats. Onze tentoon-

gestelde scherven komen allemaal van één vindplaats in Maarssenbroek. De oudste scherven zijn van aardewerk dat in de 10de eeuw werd gefabriceerd. Dat impliceert dat er in de 10de eeuw daar al mensen woonden. Via de schriftelijke informatie wisten we niet beter of Maarssenbroek werd pas in de 12de eeuw bewoond. Door de scherven werd onze kennis dus groter.

TEN TWEEDE:

De soort aardewerkscherven kunnen iets zeggen over rijkdom/armoede of het al of niet geïsoleerd wonen. Het gevonden aardewerk kunnen we verdelen in geïmporteerd en plaatselijk gemaakt aardewerk. De totale hoeveelheid scherven uit Maarssenbroek geeft heel duidelijk aan dat het plaatselijk gemaakte ruimer vertegenwoordigd is dan het geïmporteerde. Daaruit zou geconcludeerd kunnen worden dat de bewoners niet zo rijk waren en zelf hun kookpotten maakten of lieten maken door een plaatselijke pottenbakker. Ook de gevonden pijpenkoppen bleken over het algemeen van het eenvoudige niet versierde type te zijn, wat eveneens pleit voor bovenstaande conclusie.

Er is echter nog een tweede conclusie mogelijk: Maarssenbroek lag in die tijd zo geïsoleerd, dat men wel was aangewezen op de lokale produktie van aardewerk.

TEN DERDE:

Met de gevonden scherven kan de dichtheid van bewoning worden bepaald (NB: niet in Maarssenbroek gedaan).

Wanneer opgravingen een groot gebied beslaan, kan men op grond van het aantal vindplaatsen en hun ouderdom met redelijke zekerheid het aantal woonplaatsen bepalen alsmede de groei van de bevolking. Wanneer er geen archiefmateriaal uit bepaalde perioden voorhanden is, is dit dikwijls de enige bepaling. Doordat in Maarssenbroek maar op één plaats is gegraven, konden wij dit niet toepassen.

Niet alleen scherven, maar ook metaalresten, botten en andere vondsten vormen soms aanleiding tot bepaalde conclusies. Zo werden er op een bepaald plaatsje muizenresten gevonden. Misschien stond hier eens de graanvoorraad. Natuurlijk zijn botten van koe, paard, varken en geit meestal aanwezig,

maar wat betekent de aanwezigheid van blauwe reigerbotten? Is deze bij een valkenjacht gevangen en opgegeten of zocht het dier in een strenge winter de mens op om voedsel te zoeken en is daar gestorven? Zoiets is natuurlijk moeilijk te beantwoorden.

Ik hoop in dit korte stukje u te hebben aangegeven waarom die scherven belangrijk kunnen zijn en waarom wij ze 'sparen'.

Mocht u zelf scherven vinden, bijvoorbeeld als u eens een flink gat in uw tuin moet graven en u wilt iets meer weten over ouderdom, gebruik etc., neemt u dan gerust (en graag) contact op met de Archeologische Werkgroep van de HKM. De contactpersoon is J.H. Witte, Klokjeslaan 10, Maarssen, telefoon: 62117.

Door vondsten te melden (u hoeft ze niet af te staan!) kunt ook u een bijdrage leveren om de bewoningsgeschiedenis van Maarssen op te helderen.

Overigens vindt u in ons periodiek drie artikeltjes resp. over de opgraving in Maarssenbroek (jaarg. 2 blz. 26), over de verschillende culturen in Nederland (jaarg. 3 blz. 4) en over de verschillende typen aardewerkvondsten uit Maarssenbroek (jaarg. 4 blz. 36). Een goed te lezen boekje over de werkwijzen en doelen van de archeologie is:

'Opgraven in Nederland', door: Dr. L.P. Louwe Kooymans, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage, 1979.

J.H. Witte.

MAARSSSEN IN 1629

In het archief van de familie Van der Muelen, dat zich bevindt in het Rijksarchief te Utrecht en wier naam we in de achttiende eeuwse geschiedenis van Maarssen veelvuldig tegenkomen o.a. in verband met huwelijken tussen Van der Muelens en Huydecopers en als Heer van Maarssenbroek, bevindt zich een belangwekkende kaart van het gebied, dat in het bezit was van Jo(h)an Huydecoper, die zich in 1640 Heer van Maarsseveen mocht noemen.

Deze kaart is niet alleen belangrijk vanwege de aantekeningen bij de bezittingen van Joan Huydecoper, maar vooral omdat bestaande huizen op en om het gebied 'naar de natuur' getekend (of beter gezegd geschilderd) zijn. De 'Kaerte van t huys te Goudensteyn toebehoorende de Heer Joan Huydecooper gelegen int Gerecht van Maerssen gemeente bij Mij ondergeschreven Met De Rhijnlandsche Maate (sic) inden Jare 1629' getekend door 'Baltasar Floris van Berckeroode GZ (gezworen) lantme(ter)'¹, waarvan ik een foto heb laten maken, is op deze foto erg onduidelijk. U zult genoeg moeten nemen met een nagetekend kaartje, dat op geen enkele manier recht doet aan het meesterstuk van de maker. Wel is de fotografische dienst van het R.A.U. zo vriendelijk geweest enige detailfoto's te maken, die erg duidelijk zijn.

TESTAMENT

De kaart hoort bij een testament van Joan Huydecoper, dat gemaakt is in Amsterdam op 7 mei 1647 en dezelfde maand werd uitgebreid. Het testament is opgemaakt ten kantore van Jacob van Zwieten *atnotaris publicq bij den hove van Hollandt geadmitteert t Amsterdam*² en bevat een aantal opmerkelijke gegevens. Vanzelfsprekend wordt in bloemrijke taal opgeschreven dat het testament pas geopend mag worden na het moment dat 'zijn siel uyt zijn licquaem gescgeyden sijnde godt almachtich genadelyck bevelende ende zijn doode lichaem de Christelycke aerde'. (De zin 'loopt' weliswaar niet, maar de opdracht is duidelijk). Universeel erfgenaam wordt de oudste zoon, ook Joan genaamd; hij zal Goudenstein krijgen en zich heer van Maarsseveen en Neerdijk mogen noemen. Ook 'legateerde hij testateur de voornoemde synen Soon de dubbele Grafstede gelegen opt hoochkoor inde oude kerk alhier, mits dat zijn testateurs moeder Joffer Elisabeth Gerrits van

Gemen, sijn suster Joffer Machtelt Jans Huydecoper ende alle zijne kinderen daerinne begraven sullen mogen worden.'

Hoewel vastgelegd is, dat bij het vererven van deze goederen 'soonen altijd voor dochters' gaan, worden de dochters niet vergeten.

In 1647 (mei) heeft Joan nog een aantal ongehuwde dochters en die krijgen 'ijder de Somme van vijfduysent guldens, dat is vijf en twintig duysent guldens te zaemen tot vergelykinge van 't gene zijn gehoude dochter tot uijtsettinge en andere bruyloftskosten genooten heeft.' Deze gehuwde dochter was Maria (1627-1658), die getrouwd was met Jacob Fransz. Hinloopen op 2 november 1642. Een week later (15 mei) komt er een aanvulling in het testament te staan waarbij de resterende ongehuwde dochters, buiten de vijfduizend guldens die ze al tegoe hadden, er nog eens tweeëndertig duizend guldens bij krijgen (Ik neem aan dat ze dat moesten delen). Vermoedelijk heeft dit te maken met de bouw van Mariënhof, die in april 1647 begonnen is, en waarvan we de indruk krijgen dat het een verlaat huwelijks-geschenk is. Na het overlijden van Maria in 1658 wordt Jacob Fransz Hinloopen op 25 maart 1661 geschrapd als eventuele erfgenaam.

De moeder van Joan Huydecoper (1599-1661) wordt ook niet vergeten. Zij, Lijsbeth Gerritsdr (dochter) van Gemen (geb. Deventer 1566-overleden Amsterdam 1652) zal hebben 'de vrije woning van huys Goudsteyn en bovendien ses hondert guldens jaers... in plaetse van de woning vant achterhuys genaempt den Stedenberch (?)'.

De inboedel van Goudenstein toont nog niet een overdadige luxe. Joan legateert aan zijn zoon 'het vergulde ledecant staende inde sijdel camer, het fluwele behangsel ende spree daartoe behorende, nefens oock het tafelcleet van de taefel.

Het dorp Maarssen 1629. Rijksarchief Utrecht. Familie archief Van der Muelen No. 66 (detail).

Item het silvere lampet ende podt met zijn testateurs ende zijn overleden huysvrouwen conterfeijtsels (portretten) int Grootbijwand Voorde geschildert.
De rechten op de heerlijkheden 'Tamen' en 'Blocklandt' zou hij niet krijgen.

BEBOUWING IN 1629 en 1647

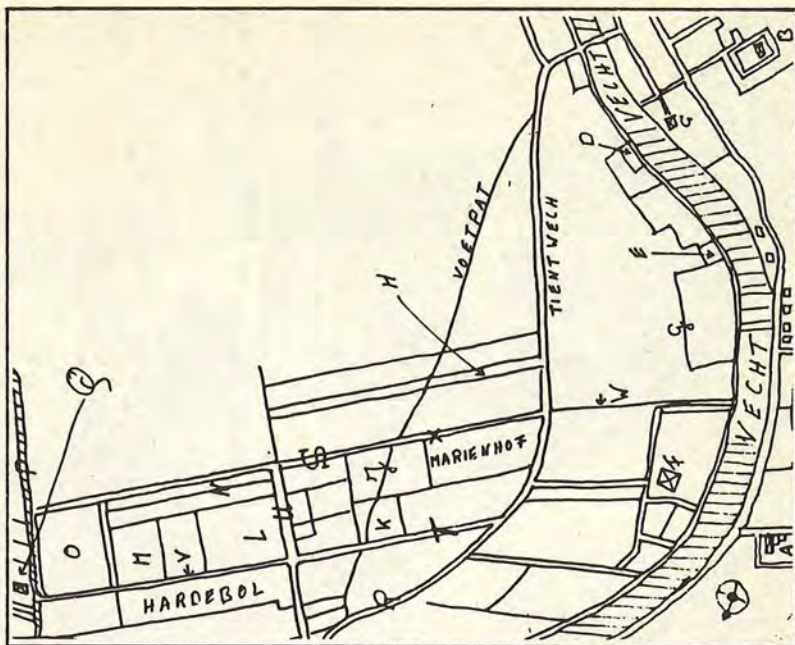
Op de kaart staan zoveel details, ook over gebied dat niet aan Huydecoper behoorde, dat het zeer aannemelijk is, dat datgene wat er niet opstaat, er ook nog niet geweest is ten tijde van het vervaardigen van deze kaart. Om me te beperken tot het gedeelte ten oosten van de Diependaalse Dijk: hier staat eenzaam de hofstede De Croeze of Het Grote Gras. Het is echter nog geen T-boerderij. Uit het testament kunnen we ook leren hoe de namen van de weggetjes waren: de Klokjeslaan heette Eyckelaen of Goudesteijnse laen; de Driehoekslaen wordt Oosterlaen of Achterlaen genoemd en de Kortelaen heette de Noorderlaen, waar overigens een vletsloot langs liep, dat is een sloot die breder is dan

een normale afwateringssloot omdat hij bevaarbaar moest zijn.

Mariënhof(f) wordt men name genoemd, maar van bebouwing is nog geen spoor te zien (De naam is waarschijnlijk later ingeschreven evenals de tekst ten oosten van H op het kaartje waar staat *'den 19 (29) julij 164. soo heb ik dit lant sijnde 10 hont gekocht van Jan Woutersen Brouwer'*).

In het testament wordt gesproken over Joffer Steenbergen, waarvan ik uit de gegevens omtrent het recht van overpad enz. opmaak, dat zij op Vierhoven (hoek Korte Laan-Driehoekslaen = speeltuin) woonde (in 1647).

Er wordt in het testament gesproken over Sr. Cruydenier en diens bezit moeten we niet zoeken binnen de *'doorne hagen'*, waardoor *'erf en Plantage'* van Joan Huydecoper zijn omgeven. Zijn bezit vormt de grens van *'den Moeshof'*; een andere grens is de *'noorder Bogart'*. We weten dus wel ongeveer waar hij zat, maar het gaat te ver om zijn naam op grond van deze vage gegevens te verbinden met

Kruidenburgh (later Endelhoven), hoewel het idee wel aantrekkelijk is.

Het gebied tussen Mariënhof en de Oosterlaan (Driehoekslaan) is nog weiland, hoewel dit pas is afgegraven door Huydecopers zuster 'Joffer Rotgans'. Dit afgraven geschiedde ten behoeve van de steenoven, die naast Cromwijck stond en waar men van klei uit de omgeving de stenen bakte die gebruikt zijn voor de bouw van een groot gedeelte van de huizen van Amsterdam en de Vechtstreek.

Het gebied is dus nog vrijwel onbebouwd. De bouwexplosie in dit gebied vindt voornamelijk in de vijftiger en zestiger jaren der 17e eeuw plaats en dan bouwt, verpacht en verkoopt Huydecoper (opgevolgd door zijn zoon Joen in 1661) in dit gebied als een ware 'projektontwikkelaar', waarbij opvalt dat onder de vroege bewoners van deze huizen veel familieleden zitten (dochters, neven en nichten).

GOUDENSTEIN

Goudenstein ziet U op de detailfoto als een overgang tussen het huis in de stad en de in deze streek veel voorkomende T-boerderij. Het voorhuis wordt gebouwd volgens stedelijke principes en langzaam verhoogd, maar het achterhuis behoudt zijn sobere landelijke karakter. Landelijke kenmerken als

de hooiberg ontbreken niet, evenals een dui-ventil (voor telegramdienst).

De tuin maakt nog geen overweldigende indruk en wordt voornamelijk nog gebruikt als moeshof en boomgaard.

De gebouwtjes op de plantage zijn nog erg klein. Wellicht is het middelste huisje de voorloper van Siverstein en het noordelijke een speelhuisje, maar het noordelijke kan net zo goed een gereedschapschuur zijn of een voorraadschuur, waar appels, perziken en abrikozen bewaard werden.

HET DORP MAARSSSEN

Verhelderend is het gedeelte van de kaart waarop Maarssen staat afgebeeld.

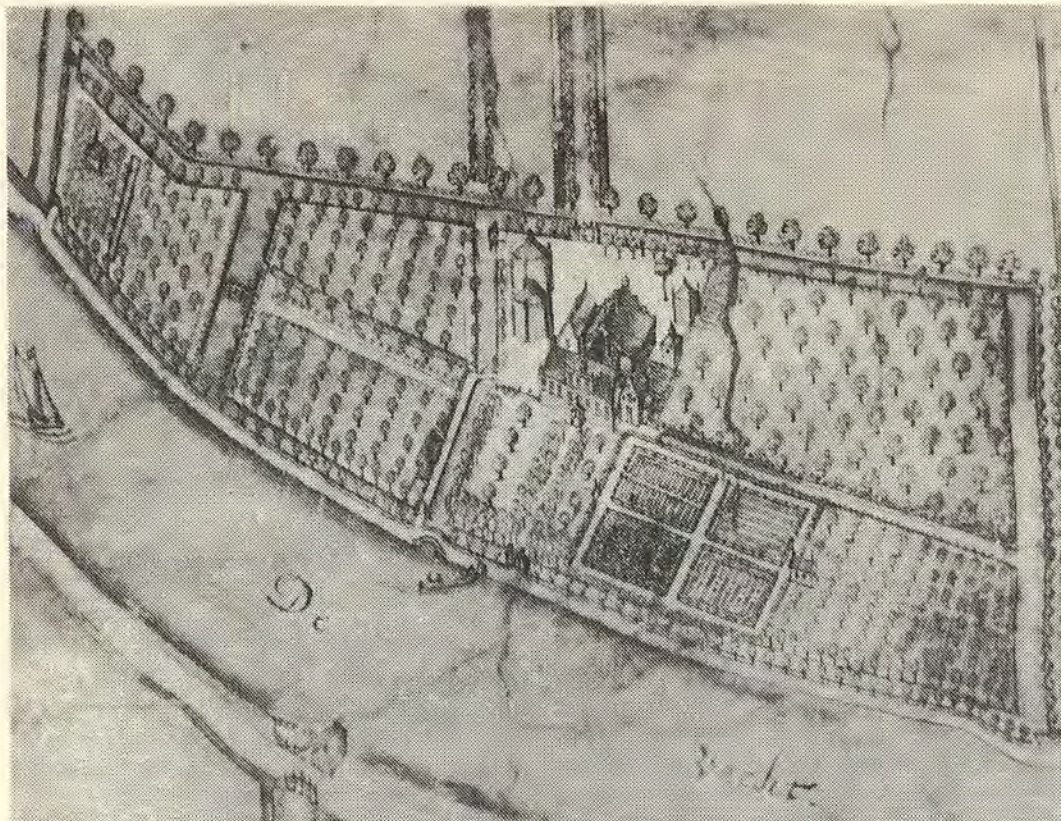
De (latere) Kaatsbaan heeft slechts één huis waarvan de deur op die straat uitkomt.

De Schippersgracht heeft 13 huizen, waarvan er enkele voorzien zijn van een trapgevel.

De Herengracht heeft er acht op een rij en een stukje verder een groter huis (Vechtleven?).

De Lange Gracht heeft veel grotere huizen dan de Herengracht, want de acht gevels aan de Vecht nemen 50% meer ruimte in beslag dan de Herengrachtwoningen en steken ook dieper het land in.

Bolestein laat heel mooi de overgang zien van Middeleeuwse woontoren naar een gebouw dat meer aan de eisen van de tijd voldeed.

Goudensteen 1629. Rijksarchief Utrecht. Familie archief Van der Muelen No. 66 (detail).

Ruimte kreeg men door aan de eigenlijke woontoren (aan de Vechtkant) een identiek gebouw vast te bouwen, hetgeen tot gevolg had dat men tegen een dubbel zadeldak opkeek, hetgeen opgesierd werd met trapgevels. Van dit bouwsel is tegenwoordig niets meer te herkennen. Oudaen, gelegen langs het Zandpad tussen Maarssen en Breukelen, is nog een mooi voorbeeld van deze oude overgangsbouwstijl.

Een gigantisch gebouw stond op de plaats, waar nu de Rooms-katholieke kerk staat. Dit is de brouwerij De Eenhoorn geweest en het was in deze streek nog een unieke brouwerij ook.

Deze brouwerij had namelijk als enige op het platteland van Utrecht een rosmolen, d.w.z. een molen die niet door windkracht maar door middel van een paard in beweging werd gebracht en gehouden. De molen was echter alleen bestemd voor de brouwerij, want 'daer (wordt) niet als brouw-coorn op . . . gebroocken'.³

Het meel waar brood van gebakken werd, werd, verplicht, verkregen via de Zuilense koren-molen en die van Breukelen.

De lijst van de molens ten plattenlande in de provincie Utrecht uit ca. 1640, waaruit bovenvermeld gegeven is gehaald, vermeldt nog meer interessante gegevens over Maarssen. Maarssen heeft 75 huizen en 231 inwoners en malen 'tot Breucklen ende Suylen', 'Maersenbroeck' heeft 12 huizen en 39 inwoners; Maarsseveen heeft 34 huizen en 132 inwoners; 'Suylen/Swe-sering' telde 44 huizen en 155 personen en 'Thienhoven' telde 161 personen. Tienhoven maalde op Breukelenveen.

Vergeleken bij andere dorpen behoorde Maarssen tot de kleine dorpjes: Breukelen (Staten en St. Mariëngerecht enz.) telde 402 personen, Breukelen en Proosdij had 34 huizen en 157 inwoners; Abcoude (geheel) kwam op 268 huizen en 999 inwoners. Vleuten had toen al 284 personen. Mijdrecht en Uithoorn behoorden tot de grootste dorpen

in het Vecht- en weidegebied met resp. 1560 en 1026 inwoners.

Voor dit Vecht- en weidegebied heb ik geprobeerd een gemiddeld inwonertal per huis vast te stellen (hetgeen bemoeilijkt werd doordat bij enkele dorpen niet vermeld was hoeveel woningen er waren).

Gemiddeld kwam ik op 4.09 inwoners per huis.⁴

Als we dit getal vergelijken met de gemiddelde bewoning in Maarssen e.o. dan valt op dat we daar ruim onder blijven:

Maarssen	- 3,08 inwoners per huis
Maarssenbroek	- 3,25 inwoners per huis
Maarsseveen	- 3,88 inwoners per huis
Zuilen/Swesereng	- 3,52 inwoners per huis

Opvallend komt Breukelen Proostdij naar voren met 4,61 inwoner per huis en bedroevend Loenersloot met 5,39 als uitkomst (hier heeft men zeker het stapelbed uitgevonden). Bij Tienhoven wordt het aantal huizen niet vermeld. Deelt men de 161 inwoners door 4,09 (het gemiddelde), dan komt men op 39 huizen. Deelt men het aantal inwoners door

het gemiddelde van een vergelijkbaar dorpje, bijvoorbeeld Maarsseveen, dan is de uitkomst ruim 41 huizen.

Deze getallen zijn wel betrekkelijk en men moet niet al te snel het al of niet welvarend zijn van een dorp uit deze getallen opmaken, aangezien bij de huizen niet vermeld is hoe groot ze zijn. Een boerenhofstede kan per huis (onze rekeneenheid) meer mensen een onderkomen bieden dan een kleine woning in een dorp.

Wallie Smits

Noten:

1. Familie archief Van der Muelen inv. nr. 66.
2. Idem, nr. 65.
3. Gemeente Archief Utrecht II, inv. nr. 3644.
4. Hetgeen minder is dan de vermenigvuldigingsfactor die Louise van Tongerloo gebruikte voor ong. 1520 nl. 5 à 6 (zie THK Maarssen jrg. 2 no. 4, dec. 1975).
5. Kaart en detailfoto's: Rijksarchief Utrecht, topografische Atlas; familie archief Van der Muelen inv. nr. 66.

DE LOMMERRIJKE BREEDSTRAAT VAN WELEER

Het moet een feest geweest zijn om in de vroege zomer door de Breedstraat te gaan als de iepebomen daar met hun mooi dicht loof van lange iepeveren stonden te prijken.

Het moet een zeer verdrietig gezicht zijn geweest toen die bomen met hun lange, ronde stammen werden gerooid.

Het zij toegegeven: toen in 1924 B & W van Maarssen besloten in de Breedstraat zes iepebomen te laten rooien, was daar een jammerlijke reden voor, want de bomen *'waren van onderen geheel verrot'*, zo staat in het collegebesluit te lezen. Eerder, in 1920, sneuvelden de vier iepebomen die voor het perceel Nieuw-Vechtevoort, waarschijnlijk honderden jaren - iepen kunnen heel oud worden - hun iepestuivertjes over de Breedstraat hebben gestrooid. De reden voor het rooien werd toen niet genoemd. Zullen ze de mens die z'n macht zo vaak misbruikt tegenover bomen, in de weg hebben gestaan? Eerbied voor de natuur blijkt helaas bij velen ijdele praat, als het persoonlijke gewin in het geding is, bijvoorbeeld het exploiteren van een autobusstation in de Breedstraat.

De bomen werden gerooid en ook hier gold, de een zijn dood is de ander zijn brood. Bij de inschrijving voor het rooien in 1924 was klompenmaker Beutener de gelukkige. Na aftrek van f 150,- rooiloon, mocht hij de zes iepebomen behouden voor f 455,-.

De bomen hebben vast en zeker Jozef Lambertus Bolman gekend, die van 1856 tot 1902 in het eerste huis voorbij de school, nu het linkergedeelte van schoenenmagazijn Telkamp, heeft gewoond. Bolman was in 1856 één van de 42 sollicitanten die zich onderwierpen aan een vergelijkend examen voor de betrekking van hoofd van de dorpsschool. Bolman, afkomstig uit Culemborg, onderscheidde zich op dat examen, want slechts twee kandidaten behaalden meer punten voor de negen examenvakken. Het onder-

De Breedstraat in Maarssen

zoek naar de kennis van de theorie van onderwijs en opvoeding werd mondeling en schriftelijk gehouden. Bovendien kregen alle kandidaten de opdracht een groep kinderen van de dorpschool les te geven in rekenen en taal. Verder werd gevraagd naar de bekwaamheid in rekenen en cijferen, de kennis van aardrijkskunde en geschiedenis, maar ook naar de vaardigheid in calligrafie en cacografie.

Vele lezers zullen weten dat met calligrafie de sierschrijfkunst werd bedoeld, waarbij fraai gevormde krullen zo'n belangrijke rol speelden. Maar cacografie? Hieronder verstond men een verzameling zinnen, waarin opzettelijke fouten tegen de spelling waren gemaakt. Bolman en acht andere kandidaten wisten de meeste spellingfouten op te sporen. Toch kregen ze slechts het cijfer 2 voor dit onderdeel, niet hoog, maar we moeten weten dat het cijfer 5 uitmuntend betekende.

Het grote aantal kandidaten was een gevolg van de vrij hoge bezoldiging die men in Maarssen kon genieten. De voorganger van Bolman, Hermanus Broedelet, die van 1826 tot 1836 in huize de Boomgaard op de Herengracht 22 een kostschool voor jongelingen had geleid, maakte in 1850 toen hij hoofd van de dorpschool in de Breedstraat was, op ver-

zoek van het gemeentebestuur een berekening van zijn inkomsten: f 100,- uit de gemeentekas, f 135,- als kosten, f 135,- als voorlezer en organist en f 605,- uit de opbrengst van schoolgelden, tesamen f 975,-.

De geschiedenis heeft geleerd dat men met Bolman een zeer goede keuze had gedaan. Ook bekleedde hij vele jaren de functies van voorlezer en organist en werd enige maanden na zijn komst in Maarssen lid van de plaatselijke afdeling van 't Nut tot Algemeen, waarin hij tot 1888 een zeer actieve rol vervult o.a. als bibliothecaris en secretaris. Hij verzorgde op de Nutsbijeenkomsten vele spreekbeurten, over allerlei onderwerpen, die hem in die kring als een erudiet man bestempelden. Hij richt de zangvereniging Crescendo op, die echter maar enige jaren heeft bestaan.

Natuurlijk werd Bolman niet benoemd om lezingen te houden, maar om met de hulp van één onderwijzer ongeveer tweehonderd kinderen te leren lezen, schrijven en rekenen en, althans volgens zijn onderwijsvisie, veel meer dan dat. Als men de uitvoerige jaarverslagen leest die hij aan B & W zond, krijgt men de indruk dat Bolman met zijn onderwijsaanpak zijn tijd ver vooruit was. Kon hij

zijn ideeën in Maarssen in praktijk brengen? De school bevond zich zeer dicht bij zijn huis. Om de twee lokalen te bereiken, moesten de kinderen gebruik maken van de trap in zijn huis!

'De school' bevond zich namelijk op de verdieping die over de eerste twee huizen voorbij de huidige muziekschool liep. Het eerste huis was zijn woning, het tweede het gemeentehuis, waar ook de kantonrechter zitting hield. De situatie ontstond in 1827 toen de school aan de Kerkweg door de onderwijsinspectie ongeschikt werd verklaard (zie jg. 4, pag. 73). Het gemeentebestuur kocht van rentenier S. Deeges het huis Richmond in de Breedstraat, dat met tuin en het tegenwoordige Richmond aan de Kerkweg een geheel vormde. Deeges behield het gedeelte aan de Kerkweg en het pand aan de Breedstraat werd verbouwd tot onderwijzerswoning, gemeentehuis, kantongerecht en school.

Bovendien vond men nog ruimte voor een woning voor de veldwachter en een één-kamergevangenis.

De feestelijke opening van de school in 1827 kan als bewijs dienen, dat men zeer gelukkig was met de nieuwe onderwijssituatie. Ook de inspectie was tevreden. Maar Bolman dacht, toen hij 29 jaar later zijn nieuwe functie aanvaardde, daar heel anders over. Mede door zijn ijveren kwam in 1869 de nieuwe school gereed, die we nu kennen als muziekschool Abraham Feijten.

De school werd gebouwd in de overtuin van Vechtevoort, waar voorheen tot 1839 de Portugese synagoge stond. De bovenverdieping deed tot 1924 dienst als gemeentehuis en beneden had Bolman nu vier lokalen tot zijn beschikking (N.B. in 1903 werden er vier lokalen bijgebouwd). Bolman verdeelde de schoolbevolking, ruim 200 kinderen, in acht groepen, dat betekende twee groepen in één lokaal. De nieuwe onderwijswet van 1878 maakte het mogelijk dat Bolman de steun kreeg van drie collega's, waaronder meester Stout en meester Schenk. Een grote vooruitgang, maar naar onze huidige begrippen had men allesbehalve een ideale onderwijssituatie bereikt. Zo klaagt Bolman in een van zijn onderwijsverslagen, dat de juffrouw van de twee jongste groepen 72 kinderen moest leren lezen.

Mede door zijn bemoeiing komt er in Maars-

sen een opleiding voor onderwijzers, een normaalschool. Met de hulp van de kwekelingen, van wie de meesten uit Utrecht kwamen, wordt het lesgeven aan die grote groepen vergemakkelijkt. In 1875 schrijft hij over die kwekelingen aan de Edelachtbare Heren van Maarssen:

'Reeds meermalen had de ondergetekende in zijn jaarverslag de eer aan het college van Burgemeesters en Wethouders in bedenking te geven de tegemoetkoming die de kwekelingen der openbare school genieten, te verhogen. Bij het gebrek aan personeel zijn kwekelingen onder behoorlijke leiding ene niet te versmaden onderwijskracht en het behoort niet tot de zeldzaamheden, dat f 250,- à f 300,- voor een kwekeling door deze of gene gemeente wordt uitgelooft, daarenboven vrees ik, dat wij, indien het vooruitzicht op meerdere stoffelijke voordelen niet bestaat, welhaast gene kwekelingen meer zullen hebben.'

Een extra zorg voor Bolman en de zijnen was het veraf wonen van de leerlingen (Zuilen, Maarssebroek). We vinden hiervan iets terug in zijn uitvoerig leerplan van 1880 waar hij over schooltijden schrijft:

'De gewone schooltijden zijn van Maandag tot en met Vrijdag

's morgens van 9 - 11½ uur

's middags van 1½ - 4 uur, tenzij het hoofd der school het in het kortste der dagen nodig mocht oordelen bij donkere maan en betrokken lucht de namiddagschooltijd een kwartier of een half uur vroeger te eindigen, althans de verafwonende leerlingen in de gelegenheid te stellen vroeger huiswaarts te gaan.'

We zullen zijn hartstochtelijke pleidooien voor een goede schoolbibliotheek, zijn mening over het belang van aanschouwingsonderwijs, vooral in de laagste klassen, hier niet in extenso weergeven. Bolman was een groot onderwijsman, die ook nog tijd vond om schoolboekjes te schrijven en die vermeld staan in de lijst van leermiddelen.

J.L. Bolman - Verhalen over de geschiedenis des Vaderlands

J.L. Bolman - Ter afwisseling (Taalopdrachten)

Het jaar 1888 is voor Bolman een slecht jaar, want dan komt op dramatische wijze een einde aan zijn belangeloze arbeid als secretaris van de plaatselijke afdeling van het Nut. Als er een vice-voorzitter moet worden gekozen, is de heer F. Smit Kleine, die zich in 1886 had gevestigd aan de Binnenweg in het

nieuw opgetrokken huis Vechtzicht(1883), de kandidaat. Smit Kleine was in zijn tijd een beroemd schrijver. Zijn boek 'Haagse Hoppes', geschreven onder het pseudoniem Piet Vluchtig, trok verdiend grote aandacht. Als hoofdredacteur van het door hem in 1902 gestarte tijdschrift 'Den Gulden Winckel', genoot hij grote bekendheid. Smit Kleine maakt in de ogen van Bolman en zijn vrienden een grote fout als hij na afloop van een comedievoorstelling selectief te werk gaat bij het uitnodigen van Nutsleden voor het drinken van een glaasje wijn ten zijnen huize. Secretaris Bolman en enige andere Nutsleden worden niet uitgenodigd en voelen zich gekrenkt. Zij nemen wraak en voorkomen de benoeming van Smit Kleine tot vice-voorzitter, om, zoals Bolman zich later verweert, hem een gevoelige les te geven. De 'nieuwe' vrienden van Smit Kleine weten daarna met een motie (8 stemmen voor, 6 tegen, 3 blanco) van Bolman te eisen dat hij zijn mandaat als secretaris ter beschikking stelt, omdat hij zich aan stemmingmakerij had schuldig gemaakt. Gevolg: het Nut verliest een alom geëerd secretaris en Bolman is een grote illusie

armer. Smit Kleine verhuist in 1893 naar Haarlem.

Bij de reorganisatie van het Maarssense onderwijs in 1901 is Bolman 75 jaar. De commissie belast met de reorganisatie van het onderwijs meent dat Bolman enige ouderdomsgebreken 'vertoont' en minder geschikt is de school te blijven leiden. Zij verzoekt hem ontslag te vragen, dat hem daarna eervol wordt verleend. Zijn huis wordt bestemd als dienstwoning voor de conciërge van school en gemeentehuis, met dien verstande dat deze de keuken afstaat als overblijflokaal voor de verafwonende schoolkinderen.

Bolman en zijn vrouw, Anna Cornelia Smit, geboren 1841 te Rotterdam, vinden onderdak in enige vertrekken van Vechtevoort, dat vanaf 1901 ook dienst doet als normaalschool.

Bolman overlijdt op 3 september 1912. Dit verhaal is bedoeld als eerbetuiging aan de geestrijke Bolman en zijn vrouw, die in de lommerrijke Breedstraat woonden.

Dick Dekker

'PLAATSEN AAN DE VECHT EN DE ANGSTEL'

In de taal van de boekdrukkunst duiden de woorden prachttuitgave en prachtband boeken aan die voor de vrienden van boek en prent oogstrelend zijn.

Deze woorden zijn zeker van toepassing op het boek en plaatwerk: 'Plaatsen aan de Vecht en de Angstel' dat eind 1982 bij Canaletto, Alphen aan den Rijn verscheen. De uitgever heeft in samenwerking met het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake met dit plaatwerk niet alleen de boekenvrienden een grote dienst bewezen, maar dank zij het immense speurwerk van de redacteurs E. Munnig Schmidt en J.A. Lisman ook alle geïnteresseerden in de geschiedenis van de Vechtstreek.

Deze moderne Zegepralende Vecht kon tot stand komen door de medewerking van de kunstenaar Chris Schut, die met zijn tekeningen grote eer heeft ingelegd. Hij slaagde erin eigentijdse afbeeldingen te maken van de buitenplaatsen en tegelijkertijd de historische sfeer te scheppen, die bij zo'n werk past. Het eigentijdse bereikte hij door heel voorzichtig, en hier en daar met speelse humor, moderne kleding en moderne voer- en vaartuigen te suggereren. De deskundige inleiding van Dr. R. Meischke maakt het boek extra waardevol. Met zijn opmerkingen over het tweede, grote **Elsenburg** heeft hij de liefhebbers van de historie van Maarssen verrast. Dr. Meischke noemt het een grandioos huis, dat waarschijnlijk het grootste buitenhuis is, ooit aan de Vecht gebouwd.

Het grote Elsenburg moet volgens de auteur zijn opgetrokken tussen 1795 en 1800. Met de gegevens waarover we nu beschikken, weten we dat Elsenburg nog in 1797 in ieder geval kleiner was dan vele andere buitenplaatsen.

Wij twijfelen echter volstrekt niet aan de juistheid van de gegevens van Dr. Meischke, vooral niet omdat we ook weten dat de laatste bewoner, de familie Nepveu, in 1810 meer huisbelasting moest betalen dan iedere andere bewoner van Maarssense Vechtbuitens. Zoals we reeds wisten, werd Elsenburg in 1812 gesloopt. Nu geeft Dr. Meischke, onbewust, met zijn interessante gegevens onze Kring de opdracht uit te zoeken, waarom

dat monumentale huis maar zo'n kort leven, zeker minder dan 15 jaar, beschoren was, of zou dat hoofdzakelijk te wijten zijn geweest aan de algemene verarming onder het Franse bewind?

Op de binnenzijden van de prachtband, troffen we de bijzondere tekeningen aan van de *'Wooningen, Hofsteden en Ghebouwen, gelegen aende Noord-Oost zijde van de Vecht, van 't Huys 't Oudaen langs de Heerlijkheit van Maarsseveen tot aan Vechttesteyn.'* De tekeningen die naar onze mening omstreeks 1655 gemaakt zijn, blijven helaas in het werk onbesproken. Alleen al de zeldzaamheid van deze tekeningen verdiende commentaar! Op bladzijde 12 van de belangwekkende inleiding, worden we herinnerd aan het ten gronde gaan van het unieke Endelhoven door verwaarlozing.

Dr. Meischke noemt daarbij de naam Endelhof, maar dat was de naam van het buiten dat in het midden van de vorige eeuw werd gesloopt. Het kleinere Cruydenburch, dat dicht bij de Vecht lag, werd eerst daarna Endelhoven genoemd. De naamsverwarring is waarschijnlijk ontstaan door de bijschriften bij de tekeningen van 1655 aan de binnenzijde van de band. Andere kaarten, waaronder de kadasterkaart van 1830 maken duidelijk dat Endelhoven, gesloopt in 1978, vroeger Cruydenburgh heette. Het is geen gemakkelijke opgave om met zoveel aangedragen feiten, namen en jaartallen bij elke tekening een tekst te schrijven die tot lezen uitnodigt. We zijn het volkomen eens met de redacteurs als ze in het voorwoord opmerken, dat Mevrouw Mr. D.A. Dukes-Greup van al die gegevens een leesbare tekst heeft gemaakt. Met haar vlotte stijl wist ze droge opsommingen te vermijden.

Het Maarsseense gedeelte had vanzelfsprekend onze grootste aandacht. Zoals volgens het voorwoord de auteurs al vreesden, zijn er inderdaad enige onjuistheden in de tekst gekomen, waarschijnlijk het gevolg van het raadplegen van publicaties, die ons eerder ook deden struikelen. We vonden ze voornamelijk in het Register bij de opsomming van eigenaren/bewoners van de oude buitenplaatsen. Bij **'Vechtenstein'** staat dat het oude buiten in 1870 werd gesloopt, maar de akte van 1846 maakt duidelijk dat het toen al geamoveerd was. Het huis Machinekade 5 staat op de plaats van het aloude buiten Sluisoort. Bij Hazenburg en ook in het Register staat dat Jhr. J.C. Strick van Linschoten gemeenteraadslid was en er wordt niet vermeld dat hij twee en dertig jaar burgemeester was van Maarsse en Maarsseveen. Deze kleine tekortkomingen doen echter geen afbreuk aan de grote waarde van het boek.

Het boek *'Plaatsen aan de Vecht en de Angstel'* is, als we dit schrijven zo goed als uitverkocht. Volkomen verdiend want het is naar inhoud en vorm een uitstekend boek.

Dick Dekker

'DE HORSTERMEER HONDERD JAAR DROOG'

De barre weersomstandigheden van 19 januari j.l. konden niet verhinderen dat ongeveer tachtig leden van onze Kring naar de Open Hof kwamen om te luisteren naar de boeiende voordracht van de heer J. Daams over de verving in het Vechtplassengebied. De dia's die de heer Daams hierbij liet zien, toonden ondermeer de Horstermeerpolder, één van de vijf polders onder de gemeente Nederhorst den Berg.

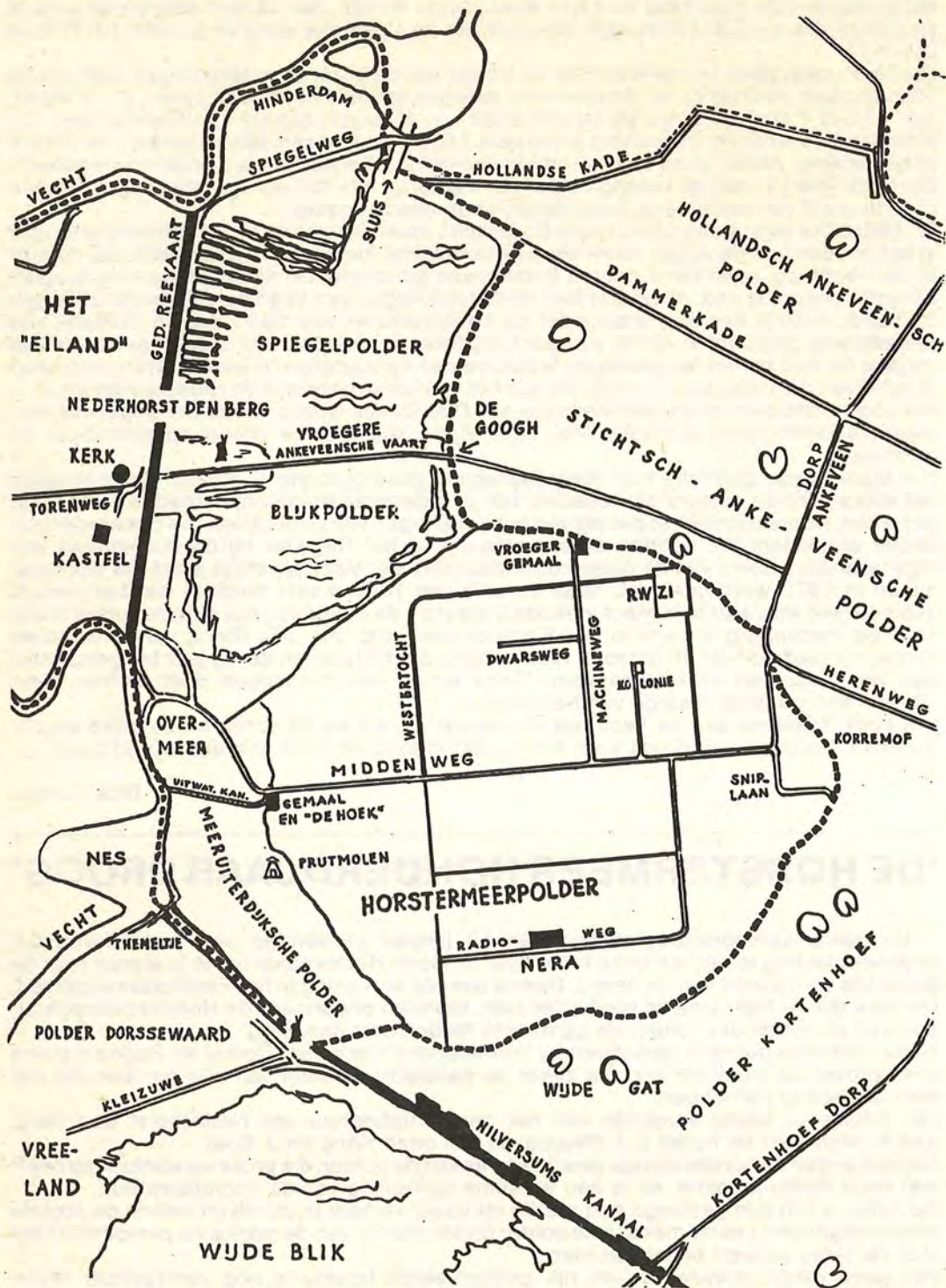
Twee maanden geleden verscheen bij *'Nederlandse Historiën'* (Berkel en Rodenrijs) een boekje over de Horstermeer, dat zeker de aandacht verdient van alle mensen die het veenlandschap liefhebben.

Het boekje is, onder auspiciën van het gemeentebestuur van Nederhorst den Berg, geschreven door de heren E.J. Rinsma, lid van onze Kring en J. Snel.

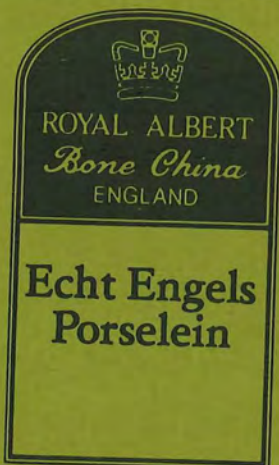
Het behandelt de honderdjarige geschiedenis van de polder, die grote verwantschap heeft met onze Bethunepolder, en is een welkome aanvulling van de Vechtliteratuur.

De auteurs zijn erin geslaagd een prettig leesbaar verhaal te schrijven waarin de sociale omstandigheden van de mens in de polder onder wie die van de markante persoonlijkheid D.O. de Vries scherpt belicht worden.

Het goed gedocumenteerde en rijk geïllustreerde boekje is nog verkrijgbaar tegen overmaking van f 7,30 (f 5,- plus f 2,30 portokosten) op postgiro 1 633 117 t.n.v. *'Nederlandse Historiën'* te Berkel en Rodenrijs.

De gemeente Nederhorst den Berg met omgeving. In het centrum van het kaartje de Horstermeerpolder met aanduiding van de belangrijkste punten.

Vraag inlichtingen bij uw
speciaalzaak
LUXE GESCHENKEN
A.v.d.BOSCH OLIJVE
Maarsse
tel.: 61632

radio- en tv - speciaalzaak

B. Huis in 't Veld - Diependaalsedijk 1
Maarsse - Telefoon: 03465 - 62081

g.terwee

parkweg 15 maarssen
telefoon 61301

In het pand waar nu Café Ome Klaas zijn klanten een gastvrij onthaal bezorgt is al sinds 1780 een horecabedrijf gevestigd. In die tijd nog een herberg. Maar steeds stond en staat nog een goede dienstverlening aan de klant voorop.

Wij verzorgen uw koud buffet, fondue en barbecue op uw personeelsavonden, verjaardagspartij of huwelijksfeest wilt u liever de gewone Hollandse pot, ook dat kan. Er is accommodatie voor circa 60 personen. Een partijtje biljart? Kom rustig eens binnen en misschien wordt u wel lid van de bij ons spelende biljartvereniging.

U kunt altijd reserveren! in

CAFÉ OME KLAAS

**Op de Lange Gracht 43 in Maarssen
of telefonisch 03465-61409 of 62019**